

de la llibertat individual de tot creador i de la tasca intel·lectual com a gaudi i refugi en temps de tempesta.

Totes aquestes reflexions i episodis desemboquen en el capítol «La formació lectora i literària en contextos plurilingües», que configura la conseqüència didàctica lògica: un al·legat a favor de l'educació intercultural com a mitjà per garantir la diversitat com a font d'enriquiment en el món actual; un capítol que es constitueix com a lectura necessària per a tots aquells que es dediquen o volen dedicar-se a la docència, en què es reivindica les possibilitats de la lectura literària i l'escriptura, més enllà de les meres destreses d'alfabetització funcional, per al desenvolupament holístic de l'ésser humà. Aquest plantejament enllaça amb una reflexió sobre el preocupant auge de la xenofòbia a l'Europa dels nostres dies i la crisi humanitària dels refugiats de la guerra a Síria, posant de rellevància el compromís intercultural del fet literari.

Com a colofó, en l'últim capítol del llibre, «Extraterritorial i exili», a partir d'un article de George Steiner, Ballester ens parla de Soma Morgenstern, un autor que mostra en la seua trajectòria vital i literària «un dibuix ben nítid d'allò que ha tingut de terrible el segle XX».

Aquesta barreja d'assaig, píndoles narratives, notes judicioses i aplec de divagacions sobre els clàssics de l'exili té quelcom —o molt— de viatge en el temps. Es tracta d'una lectura que juga amb el tempo fragmentat, «ahora multidimensional i ple de forats», dels testimonis i les reflexions sobre l'expatriació, el foragitament i la pèrdua. Sempre a favor de la literatura com a experiència que ens permet assaborir l'agredolç moll de l'os de la condició humana. Però els clàssics de l'exili són també els clàssics de la lluita i representen la constància enfront de la massacre i la iniquitat. Homes i dones que a través dels segles, gràcies a l'escriptura, l'art o la música han plantat cara als gossos rabiosos de l'ostracisme, la coerció i la força bruta. Perquè, malgrat tot, «és possible la poesia després d'Auschwitz». El llibre de Ballester forma, de fet, part del testimoniatge d'aquesta possibilitat: «Com oblidar la represió, l'extermini, l'exili, la neteja ètnica, la desmemòria dels llocs de felicitat?». *Diàspores* suposa una resposta sense embuts a aquesta pregunta retòrica que, per salut col·lectiva, en ple segle XXI, més val que ens fem.

MUNMANY, Mireia: *La gestió del patrimoni literari*, Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili, 2017; «Patrimoni Literari Català», 1.

MIA GÜELL DEVESA
Universitat de Vic
mia.guell@uvic.cat

Amb l'aparició d'aquesta obra el patrimoni literari català comença a deixar enrere l'espai de frontera per a encaminar-se vers una centralitat semblant a l'ostentada

pel patrimoni cultural. Les reminiscències derridianes de la terminologia no són fruit de l'atzar, puix que darrere el text que ens ocupa, que és una adaptació de la tesi de Mireia Munmany, figura el mestratge i la direcció de Pilar Godayol juntament amb Montserrat Comas. Es tracta de la primera aportació monogràfica sobre patrimoni literari emmarcada dins el Grup d'Estudis de Gènere: Traducció, Literatura, Història i Comunicació de la Universitat de Vic en un doctorat industrial en l'àmbit de les Humanitats. L'obra constitueix, així mateix, el punt de partida d'una col·lecció inspirada per Magí Sunyer i la Universitat Rovira i Virgili amb voluntat de difondre amb rigor científic els estudis generats en aquest camp. Cal celebrar aquesta doble primícia i felicitar una iniciativa que ajudarà a normalitzar l'estat del patrimoni literari català.

El llibre es divideix en set apartats precedits per un pòrtic, en què es presenta la col·lecció i se n'expliciten les línies mestres; un pròleg amb les raons per les quals l'autora decideix investigar i escriure sobre la gestió del patrimoni literari i una breu introducció amb l'exposició dels orígens, l'estructura i els objectius de l'estudi.

La primera part, dedicada al concepte de patrimoni literari, s'inicia amb la constatació d'una manca de consens a l'hora de definir-lo, motivada en gran mesura per llur juvenesa: tot just fa quinze anys que la UNESCO el va reconèixer com a patrimoni immaterial dins la categoria de patrimoni intangible. Perquè pugui assolir el prestigi reclamat a bastament al llarg de l'exposició, cal considerar-lo tanmateix com a tangible, i és a través de la gestió que es converteix en bé material. La gran innovació és la conceptualització del bé literari com a procés, basada en la teoria polisistèmica d'Itamar Even-Zohar, el producte resultant de la qual es tradueix en una xarxa viva de factors (obra, autor, lector, acadèmia) que es relacionen, canvien i interaccionen en un espai i temps determinats. La base sistèmica permet plantejar un enfocament dinàmic a l'entorn de conceptes tan prefixats com el del cànion, a tall d'exemple, que esdevindria factible en funció de la gestió que es dugués a terme. Però un replantejament en la gerència del patrimoni no derivarà en l'acompliment de cap dels objectius proposats si l'autoritat educativa no hi creu, no lluita perquè pugui assolir i mantenir la potestat cultural que li pertoca, i no defensa ni protegeix el professorat transmissor del gust i la passió per aquella literatura que, amb el temps i les condicions necessàries, és susceptible d'esdevenir patrimoni literari de la comunitat. Munmany reclama més atenció de l'acadèmia per a les institucions que vetllen per la seva pervivència, atesa la «inexistent resposta política», i té raó, però es tracta, a parer nostre, d'una cura pal·liativa. En vista del moment i del context concrets que acabem d'exposar, l'acadèmia hauria d'ocupar dins l'engranatge actiu descrit per l'investigador israelià una zona menys perifèrica, sense cap pretensió de dividir conceptes però sí d'establir dins la relació un criteri de prioritat transitòria. Si no, l'empoderament del patrimoni literari no passarà del «vol gallinaci», amb paraules de Josep Pla. Cal una acadèmia sòlida que no només estableixi els cànons literaris, sinó que exposi prioritats i marqui les

pautes perquè el Govern se la cregui i la defensi, com en el cas del patrimoni anglès, que comentarem més endavant.

L'apartat que clou aquest primer bloc, el de l'estat actual de la literatura a l'ensenyament, se'ns ha fet curt. Hauria estat bé una reflexió, també, sobre les mancances del sistema de difusió cultural o el paper dels mitjans de comunicació a l'entorn de la cultura dins l'engranatge sistèmic.

Al segon bloc, en què aborda la gestió del patrimoni, es palesa l'expertesa de l'autora que, des del 2010, forma part d'Espais Escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català, la importància de la qual queda suficientment reflectida al llarg de l'obra. Parteix de l'anàlisi de dos recursos cabdals en la gestió, que encarnen allò tangible del patrimoni, el turisme (i la marca que en deriva) i l'educació, i en conceptualitza dos elements representatius que demanen d'una gerència ferma al darrere: les cases museu i les rutes literàries. La proliferació de les rutes divulgatives a casa nostra és un fenomen més aviat recent, a diferència d'altres cultures amb una tradició literària més arrelada. Tot i que hi ha constància durant la dècada dels 80 de rutes verdaguerianes per la Plana de Vic, la Garrotxa i el Canigó dirigides per Llorenç Soldevila, no és fins a la dècada dels 90 que es comencen a practicar amb una certa periodicitat.

Es fa referència, també, als centres de gestió i a les xarxes literàries, concretament al Comitè Internacional dels Museus Literaris (ICLM), una xarxa internacional museística, i, al nostre país, a Espais Escrits. Des del 2012 existeix, també, la Xarxa d'Innovació Educativa. Geografies Literàries 3.0, que volem destacar, tot i tractar-se d'un projecte finançat de la Universitat de València, territori no inclòs en la investigació, perquè hi ha una important implicació de professorat de la UVic, UdG, UB i URV (a més a més de la UIB i la UA) i també de secundària. Des de la seva creació es celebren cada any jornades sobre literatura, territori i educació i s'han organitzat dos congressos internacionals de Geografies literàries, a València (2012) i a Vic (2014).

El tercer bloc és un estudi comparatiu entre la gestió del patrimoni literari anglès, basat en tres models representatius de tres períodes diferents encarnats per William Shakespeare, les germanes Brönte i Virginia Wolf, i la del català a partir de dos exemples emblemàtics i pioners com són la Fundació Jacint Verdaguer i la Fundació Josep Pla. Aplaudim amb entusiasme la iniciativa d'acabar ambdós patrimonis en un exercici de normalitat empírica. Val a dir que és un capítol ben travat, en què es posa en relleu un patrimoni anglès esplendorós gràcies a una bona gestió promoguda per una autoritat i una acadèmia que li donen suport i a una col·lectivitat que s'hi implica. Finalment descriu l'estat de la qüestió del patrimoni català, en procés de reconeixement.

Les valoracions, tant de la gestió del patrimoni literari com personals, ocupen els capítols quart i cinquè. Munmany exposa una estratègia de gestió general del patrimoni, bo i reclamant a les autoritats un pla estratègic consensuat i amb visió de país, per a situar-lo en un lloc prominent dins el sistema cultural. Perquè sigui factible, cal una relació més estreta del bé literari amb l'educació, el turisme i la societat, reivindicació a la qual ens adherim.

La bibliografia, el sisè bloc, és molt exhaustiva, tot i que hi trobem a faltar alguns títols de referència, com per exemple *Endrets*, una magna eina digital a l'entorn de la geografia literària catalana, o les actes dels dos congressos de Geografies literàries que ja hem esmentat anteriorment. Valorem molt favorablement les entrevistes de l'apèndix, amb reflexions a l'entorn del patrimoni de set perfils d'experts ben diferents i tanmateix complementàries, que proporcionen un ventall d'opinions altament instructiu i constitueixen el colofó d'una obra important i necessària. Una obra que proposa el replantejament del sistema cultural a fi d'evidenciar la importància d'un patrimoni literari que cohesiona la comunitat, n'estimula el pensament crític i en promociona la memòria històrica.

JANÉ, Albert: *Calidoscopi informal*, Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2018; «Trivium», 17.

CARLES RIERA FONTS
 Universitat Ramon Llull
carlesrf@blanquerna.url.edu

Surrealisme, llenguatge i... moltes coses més. El gramàtic Albert Jané acaba de veure publicada una obra literària singularíssima i, en certa manera, inclassificable. Es tracta de múltiples relats servits en un únic text de 1.412 pàgines, sense ni un sol subtítol (per l'amor de Déu!). S'ha dit que és una novel·la. Potser sí, ja que certament som davant una narració en prosa, d'una extensió més que considerable, que fa servir o integra molts recursos de composició i diverses modalitats expressives, amb una temàtica que abraça un ingent nombre d'aventures fantàstiques.

Però nosaltres, aquí, ens centrarem en el llenguatge. Albert Jané, com a bon gramàtic (i, doncs, gran coneixedor del diccionari), escriu molt bé. Ho fa, en aquest cas, servint-se d'un recurs com és el de l'humor o la comicitat. Som davant el Jané més desinhibit, el que escriu *ad libitum*, amb ganes de passar-s'ho bé, el que ens ofereix un *divertimento* valent-se d'una imaginació desbordant, amb una violenta associació d'imatges incoherents, o absurdament incongruents, i amb un innocent instint de revolta (avisa: «Qui transgredeix obre una porta tancada, qui trenca motlles amplia l'horitzó», p. 564). Vet aquí un breu florilegi d'aforismes, sentències, idees de l'autor: «No hi ha ningú que es mori la vigília de morir-se», «Contra l'esquizofrènia no hi ha res millor que l'ortografia», «Es poden escriure versos que no s'entenen i pagar puntualment totes les factures», «hi ha qui... és casat pel civil i es voldria divorciar per l'Església», «L'esquelet i la rutina se'n van de festa major», «Una vegada, Buda es va voler reencarnar en un obrer de la FIAT, a Torí», «la pluja de maig feia faltes d'ortografia», «El bisturí i l'eutanàsia ara juguen a parxís», etc. Hi ha qui trobarà en el *Calidoscopi informal* «concomi-